

Het open einde van de *plastic*kringloop

AUTEUR Daniël Siepman
FOTO'S Daniël Siepman
Daniël Siepman promoot duurzame vormen van bouw, is actief binnen de zwerfafvalproblematiek, draagt het belang uit van vitale voeding en hanteert een minimalistische leefstijl.

Binnen de permacultuur is een gesloten kringloop vanzelfsprekend. Afval bestaat niet en processen worden zodanig ingericht dat ze onbeperkt lang kunnen worden uitgevoerd zonder dat de planeet hier op termijn schade van ondervindt. Bodem, water, ecosystemen worden betrokken in het samenspel tussen mens en omgeving. De mens staat niet los van de natuur, maar maakt er integraal deel van uit. Gesneden koek in permacultuurkringen, maar ondanks het enorme potentieel van het gedachtegoed van permacultuur is het allerminst de norm in de samenleving.

De plastic tsunami

Illustratief voor niet-gesloten kringlopen is de enorme hoeveelheid plastics die de laatste jaren wordt geproduceerd. Er is sprake van een exponentiële groei van eenmalige verpakkingen die na fabricage kortstondig worden gebruikt en vervolgens in het beste geval verdwijnen op de stortplaats of in de vuilverbranding. Naar schatting 4% weet echter te ontsnappen naar zee als zwerfafval en gezien de enorme volumes die jaarlijks geproduceerd worden, vertegenwoordigt dit geringe percentage niettemin een enorm probleem. Per wereldbewoner gaat er ieder jaar een volle vuilniszak met allerhande plastics de zee in, veelal aangevoerd via rivieren.

Gevolgen voor de natuur

Plastics veroorzaken visuele vervuiling tot op de meest afgelegen plekken, overal ter wereld. In 2016 bezocht ik het eilandje Eigg, ten westen van het Schotse vasteland. Voor Europese begrippen ligt dit eilandje behoorlijk afgelegen, maar niettemin worden de bewoners geconfronteerd met gigantische hoeveelheden plastic, dat de stranden en kust van dit mooie eiland danig ontsiert.

Maar deze cosmetische ongemakken vallen in het niet bij de impact van plastics op het leven in de zee. In de magen en het weefsel van vogels, vissen en zoogdieren, maar ook van kleine zee-organismen worden plastic fragmenten, microplastics en nanoplastics gevonden, ook in de diepzee. Plastic is in de volledige voedselketen doorgedrongen.

De oorzaak: achteloos weggoien?

Het vereist niet veel inbeeldingsvermogen wat de impact is op onze leefomgeving als een klein percentage mensen er een gewoonte van maakt om alles gewoon op straat en in de natuur te gooien. Gedurende de vele opruimsessies die overal in ons land worden georganiseerd, is het beeld steeds hetzelfde. Bermen waar vuilniszakken vol rommel worden verwijderd, stranden waar ondanks regelmatige opschoonsessies niet veel later weer tientallen vuilniszakken per kilometer kunnen worden gevuld. 'Zwerfinator' Dirk Groot, zwerfafvalspecialist, heeft honderden kilometers gelopen en bepaalde locaties herhaaldelijk ontdaan van zwerfvuil. Ondanks aanvankelijk brandschone bermen lag er een week later weer evenveel. Onder een zeker percentage van de bevolking is een grote mentaliteitsverandering noodzaak, maar daarmee ben je nog niet bij een gesloten kringloop van plastics.

Invoering statiegeldsysteem

Net als mentaliteitsverandering is invoeren van een breed statiegeldsysteem een krachtig middel voor het bestrijden van zwerfafval. Onafhankelijk opererende organisaties als Recycling Netwerk Benelux concluderen op basis van ervaringen in het buitenland dat invoeren van statiegeld een reductie van minimaal 33% aan zwerfvuil zal opleveren. Dit percentage gaat overigens over het volume van het zwerfafval en is aan de voorzichtige kant. Tegenstanders van statiegeld komen met veel minder rooskleurige cijfers, maar dat heeft alles te maken met de wijze waarop ze tot hun conclusies komen. Zo zijn er onderzoeken waarbij er niet naar volumes gekeken wordt, maar naar aantallen. Inderdaad, als je iedere sigarettenpeuk, ieder kassabonnetje, ieder stukje karton meetelt is het aandeel verpakkingen waar statiegeld op geheven kan worden ineens heel gering. Zo daalt het percentage blik en plastic flesjes in het milieu tot 7% als je in aantallen gaat monitoren. Tienduizenden peuken en snoepwikkels vertekenen het beeld dan sterk. Al met al is statiegeld een uitstekend idee, maar zeker geen totaaloplossing.

De zondvloed van eenmalige verpakkingen

Of het nu gaat om een flesje mineraalwater of het plastic bekertje voor de koffie, de verpakking is na luttele minuten een waardevol stuk afval geworden. Momenteel worden er wereldwijd een miljoen plastic flesjes verkocht. Per minuut! Per jaar is dat een veelvoud van het aantal sterren in ons melkwegstelsel. De 4% die hiervan in zee verdwijnt vertegenwoordigt ruim 20 miljard plastic flesjes per jaar.

Op Bali is er nu sprake van een 'plasticseizoen'.

Ik participeer in diverse projecten waar de leefomgeving wordt ontdaan van zwerfvuil. Gedurende het schrijven van dit stuk ben ik bijvoorbeeld afgereisd naar Zeeland. De enorme aanwas van plastic afval op Neeltje Jans, op een plek waar de zeldzame dwergstern broedt, was nationaal nieuws.

Veel erger is de situatie in Azië. Op Bali is er nu sprake van een 'plasticseizoen'. Als de regentijd begint wordt al het plastic dat wordt gedumpt in de rivieren naar zee getransporteerd. Dagelijks moeten de toeristenstranden met bulldozers ontdaan worden van een dikke laag plastic afval. Zwemmen is op veel plaatsen uitgesloten, omdat de zee vol ligt met plastic. Of het nu gaat om dwergsternjongen of de toeristenstranden van Bali, wat er aangetroffen wordt zijn vrijwel alleen eenmalig te gebruiken wegwerpverpakkingen. En aan die eenmaligheid wordt grof geld verdiend.

Verpakkingsindustrie in cijfers

Het plastic wegwerpflesje met mineraalwater staat symbool voor een heel scala aan wegwerpverpakkingen. Het gaat dan ook om een enorme industrie. Een industrie die in het geheel geen belang heeft bij recycling, laat staan hergebruik. In 2015 was de omzet van de verpakingsindustrie 361 miljard dollar, waarbij het alleen gaat om plastics. 94% van de verpakkingen is direct voor de consument, de overige 6% voor de industrie in de vorm van allerlei grootverpakkingen. Maar ook deze verpakkingen bestaan uiteindelijk alleen maar omdat wij verderop in de keten ons winkelwagentje vol gooien. Van de genoemde 94% is 70% voor het verpakken van voedsel en dranken. De honger naar plastics leidde in 2015 tot een mondiale productie van 322 miljoen ton, met een jaarlijkse groei van circa 10 miljoen ton. Plastic is een mondiaal probleem, waarin de Nederlandse verpakingsindustrie een kleine rol speelt. Toch zijn ook hier de getallen groot: de omzet van de Nederlandse verpakingsindustrie groeit door naar 6,5 miljard euro in 2018. In 2015 was de productie 477.000 ton aan plastic verpakkingen voor alleen de Nederlandse markt. Dat is 28 kilogram per persoon. Plastic verpakkingen uitdrukken in kilogrammen geeft eigenlijk een vertekend beeld. Je hebt immers al gauw vele tiental-

len tot honderden verpakkingen nodig om aan een kilogram te komen.

Recycling

De industrie heeft weinig interesse in het recyclen van gebruikte kunststoffen omdat nieuw materiaal zo goedkoop is. Al sinds 1988 staat er op ieder plastic product een recyclingcode die het sorteren in de afvalstroom zou moeten vergemakkelijken. Decennia later beperkt recycling zich tot 9% van het totaal. De rest wordt verbrand, gaat naar de stortplaats of eindigt in zee. Wat er wordt gerecycleerd is vaak onderhevig aan downcycling: de kwaliteit van gerecycleerde plastics is veelal zo laag dat er geen hoogwaardige producten van gemaakt kunnen worden. Zo eindigt veel plastic als pallet, bermplaatje of krat. Recent onderzoek brengt een ander en alarmerend probleem aan het licht: gerecycleerde kunststoffen bevatten vaak allerlei schadelijke, giftige verbindingen die onder meer veelvuldig worden gevonden in speelgoed. Gebrekkige wetgeving maakt recycling in veel landen een schimmige bezigheid. Downcycling doorbreekt de gesloten kringloop en vormt een neerwaartse spiraal van inferieure materialen, zodat er bovenaan de keten steeds weer nieuw materiaal moet worden ingebracht.

Bioplastics

Biokunststoffen vormen een marginaal onderdeel van de totale productie van plastics. Al jaren ligt de productie zo rond de 1% van de totale plasticproductie. Bioplastics kunnen een rol gaan spelen in verpakkingen die jaren achtereen hergebruikt worden, maar ze zijn even ongewenst als ieder ander type materiaal waar het gaat om wegwerpverpakkingen. Composteerbare bioplastics worden nu al gevonden in zwerfafval, omdat men veronderstelt dat ze vanzelf wel vergaan. De praktijk is echter dat afbraak alleen plaatsvindt in composteerinstallaties bij hoge temperatuur.

Preventie

Er is een wereldwijde cultuuromslag nodig die het gebruik van eenmalige verpakkingen uitbant. Het verdienmodel van de verpakingsindustrie handhaaft een status quo die innovatie blokkeert. Vrijwel iedere verpakking die je koopt in de supermarkt

is eenmalig. Recycling vindt beperkt plaats en leidt tot veelal inferieure producten. Hergebruik door middel van statiegeld is helemaal zeldzaam. De verpakkingindustrie wil bovendien het bestaande statiegeldsysteem zo snel mogelijk helemaal afschaffen.

Een gesloten cirkel is alleen haalbaar als een verpakking wordt gemaakt voor langdurig gebruik, veel jaren achtereenvolgend. Lichtgewicht glazen verpakkingen, gifvrije kunststoffen, hout, het kan allemaal duurzaam worden ingezet. Recycling van plastics door middel van inzameling bij de burger leidt tot een complexe cocktail van vrijwel niet te scheiden materialen. En al zou je alles tot in de perfectie kunnen scheiden, dan nog volgt een energie-intensief proces van vermalen, smelten en produceren.

Economisch omdenken

De wereldwijde cultuuromslag is vooral een economische cultuuromslag. Het afschaffen van het groeiparadigma en consumptisme staat aan de basis van een circulaire wereld. Als het gaat om levensmiddelen betekent dit niet alleen het circulair maken van de verpakking van producten, maar ook stoppen met de productie van een schier oneindig assortiment aan voedselachtige substanties. Voedseltechnologie is vrijwel volledig gericht op het verkopen van producten, niet op het bieden van een gezond voedingspatroon. Dat heeft zijn weerslag op

de verpakking: de producent verkoopt een product voornamelijk door het te leveren in een voor de consument aantrekkelijke verpakking. En zo komt de wijze waarop de gemiddelde westerling zich voedt vrijwel geheel voort uit slimme marketing en economisch gewin, waarbij gezondheid, milieu en een leefbare planeet alleen een rol spelen als dit financieel aantrekkelijk is voor de producent.

Verbinding als basis

Als opruimer van zwerfafval probeer ik niet te veel na te denken over wat mensen toch bezielt, anders hou ik het niet vol. Maar toch: waarom gooien sommige mensen achteloos dingen weg? Waarom blijft de industrie miljoenen tonnen wegwerpproducten produceren? Waarom is er zo weinig initiatief vanuit de politiek? De gevolgen voor de planeet zijn toch evident? Hier komen factoren als afgescheidenheid en antropocentrisme in beeld. Of het nu gaat om de zondvloed van afval, de destructieve wijze van landbouw, de op hol geslagen consumptie, er is een gemeenschappelijke oorzaak: de illusie van afgescheidenheid. Met in het verlengde daarvan de illusie van persoonlijk gewin, de illusie dat je op lineaire wijze de planeet kan blijven belasten. Feitelijk is het idee van een gesloten kringloop een open

Hergebruik door middel van statiegeld is zeldzaam.

deur, de uitkomst van basale logica. De uitdaging ligt dan ook in het doorbreken van de status quo. Niet door het bestrijden van bestaande systemen, maar door overall circulaire initiatieven op te starten en zo individuen en organisaties te inspireren. Natuurlijk zijn we zeker een halve eeuw te laat, maar het goede nieuws is dat de noodzaak tot verandering begint door te sijpelen bij het grote publiek, bedrijven en politiek. Ik ervaar een toenemende steun van bewoners en lokale politiek aan de diverse projecten die bij ons in de regio worden opgestart, variërend van de aanpak van voedselbossen tot het faciliteren van de aanpak van het zwerfvuilprobleem. Dit zijn zaken die het grote publiek weer in contact brengen met de Aarde, een essentiële stap in de weg van verbinding. Niet alleen met de planeet, maar ook tussen de denkers en doeners die permacultuur vertegenwoordigen en onder een breed publiek verspreiden.

Kijk voor allerlei zwerfafval-opruiminitiatieven in Nederland en België eens hier: www.goodnewsfirst.org/nl/opruiminitiatieven-zwerfafval

